

DOI: 10.33766/2786-9156.106.1.115-129

УДК: 34(3/9)+347.7+340.5:791

Сайбеков М. Г., доктор філософії 011 - Освітні, педагогічні науки, завідувач кафедри аудіовізуального мистецтва Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Полтава, Україна)

e-mail: maksimsaybekow@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-5454-7181>

Підпалій Р. Ю., викладач кафедри аудіовізуального мистецтва

Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Полтава, Україна)

e-mail: rostislav.pidpaliy@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-8738-5748>

ЗАХИСТ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ І МАЙНОВИХ АВТОРСЬКИХ ПРАВ НА ТВІР В АУДІОВІЗУАЛЬНОМУ МИСТЕЦТВІ ТА ВИРОБНИЦТВІ В РЕТРОСПЕКТИВІ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено дослідженню захисту особистих немайнових і майнових авторських прав у сфері аудіовізуального мистецтва та виробництва, охоплюючи його історичний та правовий аспекти. Детально розглянуто еволюцію законодавства, починаючи з ранніх етапів розвитку людської творчості й закінчуючи сучасними тенденціями правового регулювання в медіасфері. Досліджено питання формування юридичних механізмів у сфері медіа, включаючи прийняття міжнародних конвенцій та угод, а також національних законів. Розглянуто ключові етапи розвитку законодавства – від зародження явища захисту прав інтелектуальної власності до сучасних механізмів захисту авторських прав. Проаналізовано еволюцію правових норм, що регулюють виробництво та використання аудіовізуальних творів у медіасфері. Визначено актуальні виклики, з якими стикаються законодавці та творці у медіасфері, а також шляхи розв'язання цих проблем. Описано як історичні, так і сучасні правові механізми захисту авторського права на аудіовізуальний твір у міжнародній та вітчизняній законотворчості. Розглянуто національні та міжнародні судові практики щодо захисту особистих майнових та немайнових авторських прав у сфері аудіовізуального мистецтва у ретроспективі та в сучасності.

Досліджено проблеми, які виникають у зв'язку із цими технологічними зрушеннями, такі як піратство, порушення авторських прав та несанкціоноване використання творів. Також розглянуто механізми врегулювання спірних питань щодо авторських прав, зокрема судові процеси.

Завдяки комплексному підходу, у статті створено підґрунтя для подальших досліджень проблеми захисту авторських прав у сфері аудіовізуального мистецтва та виробництва. Загалом це дослідження сприяє розумінню історичного контексту та сучасних викликів у сфері правового захисту авторського права на аудіовізуальний твір.

Ключові слова: аудіовізуальний твір, аудіовізуальне мистецтво та виробництво, авторське право, інтелектуальна власність, медіасфера.

Постановка проблеми. Дослідження захисту авторського права на твір в аудіовізуальному мистецтві та виробництві з історико-правового аспекту виявляється актуальним у сучасному світі, оскільки з розвитком технологій та зростанням доступності контенту через інтернет виникають нові виклики та загрози для інтелектуальної власності, тому необхідно простежити як на кожному історичному етапі суспільств напрацьовувало необхідні механізми щодо захисту як інтелектуальної власності, так і авторського права.

Однією з основних проблем є порушення авторських прав у сфері аудіовізуального мистецтва. Це може включати незаконне копіювання, розповсюдження або використання творів без дозволу власника авторських прав. Такі дії, які порушують законодавство про авторське право, можуть значно зашкодити творчим особам, позбавивши їх відповідної винагороди та впливу на використання їхніх творів.

Також проблемою є недостатня захищеність інтелектуальної власності в онлайн-середовищі. Завдяки широкому поширенню цифрових технологій та інтернету, контент може легко копіюватися, змінюватися та поширюватися без належного контролю власника авторських прав. Це створює серйозні виклики для забезпечення захисту творчих осіб та їхніх прав на свої твори.

Актуальним є і зростання випадків плагіату та несанкціонованого використання чужих творів у виробництві аудіовізуального контенту. Це може відбуватися через недостатню увагу до джерел при створенні нових робіт, недоліки в системах перевірки на плагіат або недостатні норми та процедури контролю у виробничих компаніях.

Загалом проблема захисту авторських прав на твори в аудіовізуальному мистецтві та виробництві вимагає розробки ефективних механізмів захисту прав інтелектуальної власності, підвищення свідомості про важливість дотримання авторських прав та розвитку етичних стандартів у медіасфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У статті В. Семененко «Особливості правової охорони музичних творів, спеціально створених для аудіовізуального твору: національна та іноземна практика» розглянуто особливості правової охорони музичних творів, які були спеціально створені для аудіовізуального твору. Зокрема, порівняно національну та іноземну практику, визначено недоліки правового регулювання та запропоновано напрями його вдосконалення [1, с. 105-112]. І. В. Солончук та В. В. Мельник у статті «Проблеми захисту авторського права в інтернеті» проаналізували механізми захисту об'єктів авторського права в мережі [2]. Н. Б. Шуст, Т. Н. Дробович, П. М. Мельник вивчали особливості правового статусу суб'єктів авторського права в контексті аудіовізуальних творів, визначали ключові аспекти їх правового статусу, а також розробляли пропозиції щодо розв'язання виявлених проблем [3]. Олена Лубчук досліджувала правовий статус суб'єктів прав інтелектуальної власності на аудіовізуальний твір, основні підходи до визначення суб'єктів авторських прав на аудіовізуальний твір [4]. Також О. Лубчук у статті «Поняття та ознаки аудіовізуального твору як об'єкта права інтелектуальної власності» розкрила правову природу

аудіовізуального твору як самостійного об'єкта авторського права, проаналізувала чинне законодавство, міжнародні договори та іноземний досвід у сфері охорони аудіовізуального твору [5]. Імотер Кпенгва, Чарльз Антон, Герберт Говенкамп, Марк Лемлі ґрунтовно досліджували історію розвитку прав інтелектуальної власності, розглядали судові випадки захисту авторських прав [6; 7; 8; 9; 10, 11]. Майкл Вітті розкрив проблему появи інтелектуальної власності в розрізі дослідження творчої спадщини Афінея [9]. Отже, залишаються малодослідженими такі важливі аспекти, як: еволюція правових механізмів захисту авторських прав аудіовізуальних творів у ретроспективі, сучасний стан захисту авторських прав на твір у медіасфері. В умовах постійних змін у законодавстві та в галузі мистецтва важливим є представлення актуального стану захисту авторського права аудіовізуальних творів.

Формулювання цілей. Метою статті є історико-правовий аналіз генези та еволюції механізмів захисту авторських прав на твір в аудіовізуальному мистецтві. Для її досягнення необхідно вирішити наступні завдання: проаналізувати основні етапи розвитку законодавства у сфері захисту прав на твір в аудіовізуальному мистецтві в ретроспективі; проаналізувати зміни у правовій базі та підходах до захисту авторських прав на аудіовізуальні твори в Україні та світі.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж розглянути питання захисту особистих немайнових та майнових авторських прав на твір, необхідно простежити еволюцію захисту прав інтелектуальної власності в ретроспективі та в міжнародних правових системах. Інтелектуальна власність, як система прав, розвивалась під впливом науково-технічного прогресу, розвитком культури і мистецтва. Скільки існує людство, воно завжди володіло інтелектуальною власністю. Система захисту прав інтелектуальної власності існувала не завжди, бо в його початковому стані вся інтелектуальна власність, що створена людиною, була спрямована на виживання (знаряддя праці, зброя, примітивні засоби захисту чи мистецтва). Із самоорганізацією суспільства, створення його інститутів, що розробило складні системи для задоволення своїх зростаючих потреб, виникла потреба в захисті як приватної власності, так й інтелектуальної власності зокрема.

Одну з найдавніших згадок щодо захисту прав інтелектуальної власності датовано 500 роком до нашої ери у полісі держави Сибаріс, що знаходився на півдні Італії, де всім, окрім рабів, хто відкривав якийсь новий витвір у сфері розкоші, надавалася величезна підтримка, прибуток від якої закріплювався за винахідником патентом на рік [7, с. 1273].

Грамастик Афіней, близько 200 року нашої ери, у дванадцятій книзі своєї великої збірки «Дейгнософісти» (ті, що розмірковують під час обіду) наводить фрагменти з творів різних авторів більш ранньої літератури про розкіш і розгул. Він представляє серію цінних нотаток історика Філарха, який жив наприкінці III ст. до н.е. Наступна замітка взята з однієї з таких екскурсій: «...Коли один із кухарів винаходив свою власну чудову страву, нікому іншому не повинно бути дозволено використовувати цей винахід до кінця року, тільки самому винахіднику; протягом цього часу він отримуватиме прибуток, щоб інші могли конкурувати і перевершувати один одного в таких винаходах» [10, с. 137-143].

У своїй праці «Походження американського патентного та авторського права» Брюс Багбі згадує щонайменше три кейси щодо захисту прав інтелектуальної власності в давнину. В одному з таких випадків Вітрувій (257–180 рр. до н. е.), який був суддею на літературному конкурсі в Александрії, викрив деяких поетів-конкурентів у запозиченні слів і фраз інших. Тоді фальшивих поетів судили та ганьбили за крадіжку інтелектуальної власності [6].

Також варто відмітити, що в епоху пізньої античності та «темних віків» своєрідним механізмом захисту авторського права на твір були маргіналії – позначки, зроблені на полях книги чи іншого документа; це могли бути каракулі, коментарі, анотації, критика, жарти; також такі позначки на полях рукописів могли використовуватись як посилення (цитати) на авторів джерел.

Римські юристи обговорювали права приватної власності на твори та кодифіковані твори, хоча відомого античного закону про захист прав інтелектуальної власності не було. Є один приклад літературного піратства римським епіграматиком Марціалом. Поет Фідентин був упійманий, коли він декламував твори Марціала, не посилаючись на джерело [11].

Багбі вважає, що системи інтелектуальної власності та франшизи обмежують доступ до інтелектуальних творів, які вже є суспільним надбанням. 19 червня 1421 року Статут Флорентійської Республіки був одним із перших законів, які захищали права авторів. Цей статут не лише визнав права авторів і винахідників на результати їхньої інтелектуальної діяльності, але і створив механізм стимулювання, що послужило підвалинами для англо-американської системи захисту прав інтелектуальної власності. Цей закон був прийнятий 150 років раніше за англійський Статут про монополії. У ньому визнано права винахідників, введено стимули, плату (компенсацію) за порушення та встановлено терміни обмеження прав [6].

Американська система, заснована на Статутах монополій (1624) й Анни (1710), послужила основою для американських інститутів захисту прав інтелектуальної власності. Практика надання прав на «неоригінальні нові» ідеї чи роботи, які вже є суспільним надбанням, була припинена Статутом про монополії. На відміну від патентних установ у Європі, літературні твори залишалися здебільшого беззахисними аж до появи друкарського верстата Йоганна Гутенберга в XV столітті [8, с. 266-267].

Статут Анни 1710 року іноді називають Законом про авторське право 1710 року. Це був акт парламенту Великої Британії, який вважається першим законом, що регулював авторське право як у державі, так і в судах. Стаття починається словами: «Оскільки друкарі, книготорговці та інші особи останнім часом часто брали на себе сміливість друкувати, передруковувати та публікувати або змушувати друкувати, передруковувати та публікувати книги та інші твори без згоди авторів або власників таких книг і писання, на їхню дуже велику шкоду, а надто часто на знищення їх і їхніх сімей: для запобігання таким практикам у майбутньому та для заохочення вчених людей складати та писати корисні книги; Нехай це буде до вподоби Вашій Величності, щоб він був прийнятий...» [12].

У відомій справі «Міллер проти Тейлора» англійський суд вирішив, що невід'ємне право авторів контролювати те, що вони створюють, є незмінним і не залежить від закону. Хоча рішення в останній справі Дональдсон проти Беккета скасовано англійським судом, було очевидно, що права авторів визнаються законом [13, с. 66-68].

Паризька конвенція про охорону промислової власності 1883 року була першим трактатом про інтелектуальну власність, спрямованим на захист прав інтелектуальної власності. Потреба в міжнародному захисті прав інтелектуальної власності стала очевидною, коли винахідники відмовилися відвідувати Міжнародну виставку винаходів у Відні, Австрія в 1873 році, оскільки вони боялися, що їхні ідеї будуть вкрадені та використані в комерційних цілях в інших країнах. Союз був створений для захисту прав різноманітної інтелектуальної власності, включаючи патенти, товарні знаки, корисні моделі, торгові найменування тощо. Метою конвенції також було «придушення недобросовісної конкуренції». Договір було підписано від імені Бразилії, Франції, Гватемали, Нідерландів, Португалії, Сербії, Іспанії та Швейцарії, Бельгії, Італії та Сальвадора [9].

Відносно авторського права, захист авторських прав на твори і прав право-власників було врегульовано Бернською конвенцією про охорону літературних і художніх творів 1886 року. Цей документ надавав правову можливість творцям, включаючи письменників, поетів, художників, музикантів та інших творців, способи контролювати, як і ким використовуються їхні твори, а також умови використання. Міжнародне бюро було створено для нагляду за Бернською конвенцією, а пізніше стало частиною Міжнародного бюро з питань захисту прав інтелектуальної власності (BIRPI), а пізніше – Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ). У 1893 р. два секретаріати, створені для адміністрування Паризької та Бернської конвенцій, об'єднуються, щоб сформувати безпосереднього попередника ВОІВ, Об'єднані міжнародні бюро з охорони інтелектуальної власності – найвідоміші за французькою аббревіатурою BIRPI. Всесвітня організація інтелектуальної власності була створена Конвенцією про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності, яка набула чинності 26 квітня 1970 року. Ця дата щорічно тепер відзначається як Всесвітній день інтелектуальної власності [9].

Згідно зі ст. 3 цієї Конвенції, ВОІВ прагне «сприяти захисту прав інтелектуальної власності в усьому світі», а також сприяє передачі технологій та економічному розвитку держав-членів. У 1974 році ВОІВ стала спеціалізованою установою ООН. Відповідно, держави-члени ООН також є членами ВОІВ. Держави, що входять до ВОІВ, прийняли свої закони про інтелектуальну власність, адаптовані до прецеденту, створеного організацією.

Україна, як держава-засновник Організації Об'єднаних Націй (ООН), стала членом Всесвітньої Організації Інтелектуальної Власності (ВОІВ) у 1970 році. З того часу, як уряд України підтвердив продовження низки важливих міжнародних угод у сфері інтелектуальної власності в 1992 році, співпраця з ВОІВ розвивається та розширюється. Україна є активним учасником засідань керівних органів ВОІВ, так само в роботі її профільних Комітетів.

У сучасному правовому полі США сферою захисту авторського права є оригінальні авторські твори, що зафіксовані на будь-якому матеріальному носії. Твори, які можуть бути захищені авторським правом, включають літературні, музичні, художні, фотографічні, архітектурні та кінематографічні твори; карти; та комп'ютерне програмне забезпечення. По-перше, щоб щось було захищено, воно має бути зафіксоване на постійному або матеріальному носії. Наприклад, запис можна вибити на камені, надрукувати в книзі або зберегти на жорсткому диску. По-друге, твір має бути «оригінальним», тобто власним виробництвом автора; воно не може бути результатом копіювання. По-третє, авторське право не поширюється на короткі фрази, назви чи імена, оскільки вони не містять мінімального обсягу авторства, якого вимагає авторське право. Четверта вимога, яка обмежує область того, що може бути захищено авторським правом, полягає в тому, що витвір має бути «неутилітарним» або «нефункціональним» за своєю природою. Утилітарні продукти або продукти, корисні для роботи, потрапляють до сфери патентів. Нарешті, права поширюються лише на фактично конкретний твір та похідні від нього, а не на самі абстрактні ідеї. Наприклад, теорія відносності Ейнштейна, викладена в різних статтях і публікаціях, не захищена законом про авторське право. Хтось інший може прочитати ці публікації та висловити теорію своїми словами й навіть отримати авторське право на своє висловлювання. У деякого це може викликати занепокоєння, але такі права виходять за межі закону про авторське право. Особа, яка копіює абстрактні теорії чи ідеї та висловлює їх своїми словами, може бути винною в плагіаті, але її не можна притягнути до відповідальності за порушення авторських прав [14, с. 47-49].

Існує п'ять виключних прав, якими користуються власники авторських прав, і три основні обмеження на пакет. П'ять прав це, зокрема: право на відтворення твору, право на його адаптацію або отримання інших творів із нього, право на розповсюдження примірників твору, право на публічний показ твору та право на його публічне виконання. Відповідно до законодавства США про авторське право, кожне з цих прав може бути окремо проаналізовано та продано власником авторських прав. Усі п'ять прав втрачають чинність після закінчення життя автора плюс 70 років: або, у випадку творів напрокат (термін встановлюється на 95 років з моменту публікації), або 120 років з моменту створення, залежно від того, що настане раніше. Крім обмеженої тривалості, правила добросовісного використання й першого продажу також обмежують права власників авторських прав. Хоча поняття «добросовісне використання», як відомо, важко описати, це загальновизнаний принцип англо-американського законодавства про авторське право, який дозволяє будь-кому обмежено використовувати захищений авторським правом твір іншого для таких цілей, як критика, коментарі, новини, навчання, стипендії та дослідження. Наприклад, добросовісне використання поширюватиметься на використання студентом коротких цитат захищеного авторським правом матеріалу в академічних цілях. Правило «першого продажу» унеможливає власнику авторських прав, який продав копії захищеного твору, втручання в подальший продаж цих копій. Наприклад, власник авторського права не міг поставити як умову продажу те, що твір, про

який йде мова, не може передатися до бібліотеки чи комісійного магазину. Отже, власники копій можуть робити зі своїм майном що завгодно, не порушуючи авторських прав, згаданих вище [14, с. 50].

Крім того, авторське право не виключає незалежного створення, на відміну від патентів. Наприклад, Джон створює короткий вірш, а Майкл самостійно – такий самий твір, тому обидва могли би отримати авторські права на свої оригінальні вирази.

Авторське право гарантує авторам, композиторам, художникам, кінематографістам та іншим оплату та захист прав їхньої роботи. Цифрові технології кардинально змінили спосіб створення, розповсюдження та доступу до творчого контенту. Законодавство ЄС про авторське право складається з 13 директив і 2 регламентів, які гармонізують основні права авторів, виконавців, продюсерів і мовників.

У Директиві 2001/29/ЄС від 22 травня 2001 року щодо гармонізації деяких аспектів авторського права та суміжних прав в інформаційному суспільстві адаптовано законодавство про авторське право та суміжні права відповідно до технологічного [15].

У Директиві ЄС про авторське право 2019/790 від 17 квітня 2019 року передбачено додаткові умови щодо надання авторського права для видавців преси та справедливому винагороду за вміст, що захищений авторським правом. Поки що онлайн-платформи не несуть юридичної відповідальності за використання та завантаження захищеного авторським правом вмісту на своїх сайтах. Нові вимоги не вплинуть на некомерційне завантаження творів, захищених авторським правом, до онлайн-енциклопедій, таких як Вікіпедія. Директива ЄС 2019/789 була прийнята в той же день і спрямована на збільшення кількості телевізійних і радіопрограм, доступних онлайн для споживачів ЄС. Директива запроваджує принцип країни походження, щоб полегшити ліцензування прав на певні програми, які мовники пропонують на своїх онлайн-платформах (наприклад, послуги одночасної трансляції). Мовники повинні отримати дозвіл на авторські права у своїй країні ЄС, тобто країні походження, щоб зробити радіопроекти, телевізійні новини та програми поточних подій, а також повністю профінансовану власну продукцію, доступною онлайн у всіх країнах ЄС [16; 17].

Директивою ЄС 2017/1564 від 13.09.2017 року визначені певні дозволені види використання творів та деяких інших об'єктів, що захищені авторськими й суміжними правами для осіб з вадами зору чи іншими порушеннями здатності друкувати та полегшує доступ до книг та інших друкуючих матеріалів у відповідних форматах та їх обіг на єдиному ринку [18].

Регламент ЄС 2017/1128 від 14 червня 2017 року про транспортування послуг онлайн-контенту на внутрішньому ринку гарантує, що споживачі, які купують або підписуються на фільми, спортивні трансляції, музику, електронні книги та ігри, можуть отримати до них доступ, коли вони подорожують до інших країн-членів ЄС [19].

Ці права захищені протягом 70 років після смерті автора/творця. Директива 2011/77/ЄС про внесення змін до Директиви 2006/116/ЄС про термін охорони авторського права та деяких суміжних прав подовжила термін охорони авторського права для виконавців звукозаписів з 50 до 70 років після запису, а для авторів музики, таких як композитори та лірики, – до 70 років після смерті автора. Термін 70 років став міжнародним стандартом охорони звукозаписів. Наразі 64 країни світу охороняють звукозаписи протягом 70 років або довше [20].

В Україні захист авторського права гарантується законодавством, а саме: Бернською конвенцією про охорону літературних і художніх творів, Договором Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право, Всесвітньою конвенцією про авторське право, Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України та Законами України: «Про авторське право і суміжні права», «Про телебачення і радіомовлення», «Про кінематографію»; Постановою Кабінету Міністрів України від 18.01.2003 № 72 «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав» і Рекомендаціями для учасників процесу створення та використання аудіовізуальних творів [1, с. 105-112].

У Законі України (далі – ЗУ) «Про авторське право і суміжні права» наведено таке визначення терміна «аудіовізуальний твір», а саме: «аудіовізуальний твір – твір у вигляді послідовності епізодів або кадрів зі звуком або без нього, поєднаних між собою цілісним творчим задумом, доступний для сприйняття за допомогою відповідних технічних засобів на певному виді екрана (кіно-, телекрана тощо), на якому така послідовність кадрів утворює рухоме зображення» [21]. Авторами аудіовізуального твору є режисер-постановник, автор (автори) сценарію та/або текстів діалогів, автор спеціально створеного для аудіовізуального твору музичного твору з текстом або без нього, художник-постановник, оператор-постановник. Одна фізична особа може здійснювати декілька видів відповідної творчої діяльності автора аудіовізуального твору [21].

У «Рекомендаціях для учасників процесу створення та використання аудіовізуальних творів і виконань» видами аудіовізуального твору можуть бути кінофільми, телефільми, відеофільми, діафільми, слайдофільми, які можуть бути ігровими, анімаційними (мультиплікаційними), неігровими тощо. Також різновидами аудіовізуального твору є рекламні та музичні відеоролики (відеокліпи) [22].

Відповідно до ЗУ «Про авторське право і суміжні права», аудіовізуальний твір є об'єктом авторського права, а одним із видів захисту авторських прав є *цивільно-правовий захист*; особа чи особи мають право звертатися до суду за захистом авторського права та суміжних прав у будь-яких випадках, включаючи визнання авторського права або суміжних прав; відновлення стану, який був до порушення; припинення чи заборону будь-яких дій, які порушують авторське право та суміжні права чи створюють загрозу їх порушення; стягнення винагороди, що передбачена законодавством про авторське право та суміжні права; відшкодування моральної шкоди; відшкодування збитків, що завдані порушен-

ням авторського права або суміжних прав, включаючи втрату вигоди або стягнення доходу, що отримано порушником внаслідок порушення ним авторського права або суміжних прав, або стягнення компенсації; припинення підготовчих заходів для уникнення порушення авторського права та/або суміжних прав, включаючи припинення митних процедур, якщо є підстави вважати, що на територію України або з неї можуть бути ввезені або вивезені піратські копії творів, фонограм, відеограм, засоби обходу технічного захисту об'єктів авторського права та/або суміжних прав тощо; розміщення інформації про вчинені порушення авторського права та/або суміжних прав за рахунок порушника у засобах масової інформації, а також судові рішення з цього питання; вжиття інших заходів, передбачених законодавством, що спрямовані на захист авторського права та/або суміжних прав [21].

Слід зазначити, що аудіовізуальні твори, які отримані в результаті озвучення (включаючи дублювання) або субтитрування іншими мовами інших аудіовізуальних творів, не вважаються похідними творами [21].

Відповідальність за порушення авторського права й суміжних прав у відношенні аудіовізуальних творів регулюється відповідними кодексами України. Згідно з Кодексом України про адміністративні правопорушення (статті 51-2, 164-6, 164-7, 164-9) та Кримінальним кодексом України (статті 176, 203-1, 216), можуть застосовуватися відповідні санкції.

Також, згідно з цивільним законодавством України, може бути відшкодована моральна (немайнова) шкода, визначений розмір відшкодування, відшкодування завданих збитків, стягнення доходу внаслідок порушення, до того ж передбачена сплата компенсації в розмірі від 10 до 50 000 мінімальних заробітних плат, яка встановлюється судом, замість відшкодування збитків або стягнення доходу [22].

Без дозволу суб'єктів авторського права й безоплатно, але з обов'язковим задуванням чи зазначенням імені автора чи джерела, аудіовізуальні твори можна використовувати як ілюстрації у виданнях, програмах організацій мовлення, звукозаписах чи відеозаписах з метою забезпечення та реалізації освітнього процесу або для наукових досліджень, за умови, що такі дії не мають самостійного економічного значення [21].

Стаття 50 ЗУ «Про авторське право і суміжні права» передбачає різноманітні порушення авторського права та/або суміжних прав, які можуть бути підставою для судового захисту. Ці порушення включають такі дії, як піратство, плагіат, ввезення об'єктів без дозволу на митну територію України, а також будь-які інші незаконні дії, що порушують особисті немайнові права суб'єктів авторських/суміжних прав. Такі дії можуть створювати загрозу порушення авторського права та/або суміжних прав, включаючи свідомий обхід технічних засобів захисту, підроблення, зміну або вилучення інформації про управління правами без дозволу відповідних суб'єктів. Також до цих порушень відносяться розповсюдження та ввезення об'єктів із метою їх поширення, а також публічне сповіщення про об'єкти авторського права та/або суміжних прав, якщо без доз-

волу відповідних суб'єктів була вилучена або змінена інформація про управління правами, включаючи електронні форми. Також до цих дій відноситься камкординг, що означає запис фільмів у кінотеатрах без дозволу [21].

Далі розглянемо судову практику Верховного суду України з питання захисту авторських та суміжних прав. ТОВ «Юніверс медіа корпорейшн» подало позов на ТОВ «Авіділон», ТОВ «Телерадіокомпанія «Україна»», ТОВ «Юніверс медіа копірайт ЧМ» з вимогою стягнення 64 000 грн компенсації за порушення виключних майнових авторських прав на музичний твір через його неправомірне використання. Місцевий господарський суд вирішив частково задовольнити позовні вимоги і стягнути з відповідачів ТОВ «Авіділон» та ТОВ «Юніверс медіа копірайт ЧМ» по 41 730 грн компенсації за порушення майнових авторських прав, а решту позову відхилено. Постановою апеляційного господарського суду це рішення було скасовано щодо відхилення позову і прийнято нове рішення, згідно з яким з відповідача ТОВ «Телерадіокомпанія «Україна»» було стягнуто 19 210 грн компенсації за порушення майнових авторських прав, а решту позовних вимог відхилено. Цікаво, що в цьому спорі обговорювалося використання спірного твору ТОВ «Телерадіокомпанією «Україна»» на її веб-сайті в мережі Інтернет шляхом відтворення в складі аудіовізуального твору – шоу, а не через публічне сповіщення (наприклад, у телевізійному ефірі). Те, що не було належних доказів, які б підтвердили легальність використання спірного твору, призвело до того, що рішення суду першої інстанції було частково скасовано, а позов щодо стягнення компенсації з ТОВ «Телерадіокомпанія «Україна»» за порушення майнових авторських прав позивача було задоволено [23]. У такому випадку суд використав як санкцію за порушене право у вигляді штрафу, проте стаття 176 Кримінального кодексу України передбачає також і виправні роботи, і позбавлення волі [24].

Законодавство США стосовно захисту авторського й суміжного прав, видається, у порівнянні з вітчизняним, менш толерантним до випадків порушення вищеозначених прав. Так за порушення авторських та суміжних прав у США, що є теж юрисдикцією кримінального суду, передбачені такі санкції: за незаконне відтворення або розповсюдження не менше ніж десяти примірників твору впродовж 180-денного періоду, роздрібна ціна яких перевищує 2,5 тис. доларів, передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 5 років або штрафу в межах до 250 тис. доларів (для юридичних осіб – до 500 тис. Доларів), при повторному порушенні санкція залишається незмінною, однак строку позбавлення волі збільшується до 10 років. У разі умисного порушення авторського права, котре не має на меті отримання прибутку, передбачена така санкція: кількість примірників більше як 10 (при роздрібній ціні понад 2,5 тис. доларів) – покарання у виді позбавлення волі строком до трьох років або штраф до 250 тис. доларів (відповідно, для юридичних осіб – до 500 тис. доларів), при повторному порушенні змінюється лише строк, який збільшується до 6 років. Якщо відтворення або розповсюдження одного або кількох примірників твору має роздрібну вартість понад 1 тис. доларів, це може призвести до покарання у

вигляді позбавлення волі строком до 1 року або штрафу до 100 тис. доларів, відповідно, для юридичних осіб – до 200 тис. доларів [25].

Висновки. У статті простежено еволюцію правових механізмів захисту авторських прав у сфері аудіовізуального мистецтва.

Встановлено, що історичний контекст має значний вплив на формування правових норм у сфері аудіовізуального мистецтва та виробництва. Від принципів, закладених у перших законах про авторські права, та адаптації до нових вимог цифрової епохи законодавство постійно змінюється та вдосконалюється. Важливим аспектом є вплив технологічних інновацій на захист авторських прав на твори. Інтернет та цифрові медіа відкривають нові можливості для поширення та використання контенту, але водночас створюють інші виклики для правової системи. У зв'язку зі змінюваними умовами і викликами сучасного медіаландшафту, необхідне постійне оновлення законодавства та розробка нових стратегій захисту авторських прав.

Щодо подальших розвідок, то необхідно розглянути детальніше питання правового захисту авторських і суміжних прав складових аудіовізуального твору, таких як: звукове оформлення (діалоги, музика, спецефекти), сценарій, відеозапис, твори авторів, які увійшли як складова частина до аудіовізуального твору в ретроспективі і сучасності, а також дослідити всі аспекти судових прецедентів захисту авторських і суміжних прав аудіовізуальних творів у міжнародній і вітчизняній практиці та розглянути конкретні приклади захисту аудіовізуальних творів в Україні. У перспективі – напрацювати дієві механізми захисту особистих немайнових та майнових авторських прав на аудіовізуальний твір у медіасфері України, оскільки зміни відбуваються постійно як у законотворчості, так і в медіа.

Використані джерела:

1. Семененко В. Особливості правової охорони музичних творів, спеціально створених для аудіовізуального твору: національна та іноземна практика. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. № 2. С. 105-112. DOI: <https://doi.org/10.35774/app2020.02.105>.
2. Солончук І. В., Мельник В. В. Проблеми захисту авторського права в Інтернеті. *Правова позиція*. 2022. Вип. 3 (36). DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2022-3.9>.
3. Шуст Н. Б., Дробович Т. Н., Мельник П. М. Особливості правового статусу суб'єктів авторського права на аудіовізуальний твір. *Юридичний вісник*. 2016. Вип. 3 (40). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnauc_2016_3_21
4. Лубчук О. Суб'єкти прав інтелектуальної власності на аудіовізуальний твір. *Цивільне право і процес*. 2019. Вип. 5. С. 35-41. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.5.06>
5. Лубчук О. Поняття та ознаки аудіовізуального твору як об'єкта права інтелектуальної власності. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*, 2019. Вип. 68. С. 222-230. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vla.2019.68.222>.
6. Kpengwa I. A brief history of intellectual property rights. 2022. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/brief-history-intellectual-property-rights-imoter-kpengwa/>.
7. Anthon Ch. A classical dictionary, containing an account of the principal proper names mentioned in ancient authors and intended to elucidate all the important points con-

nected with geography, history, biography, mythology, and fine arts of the Greeks and Romans. Together with an account of coins, weights, and measures, with tabular values of the same: Classical dictionaries. New York : Harper & Bros, 1851. 1451 p. URL : <https://archive.org/details/classicaldiction00anth/mode/2up>

8. Hovenkamp, Herbert J. The Emergence of Classical American Patent Law. All Faculty Scholarship. 2016. URL : https://scholarship.law.upenn.edu/faculty_scholarship/1799.

9. Lemley M. A., Property, Intellectual Property, and Free Riding. *Texas Law Review*. 2005. Vol. 83. 1031 p. URL : <https://ssrn.com/abstract=582602>.

10. Witty M. Athenaeus describes the most ancient intellectual property. *Prometheus*, 2018. P.137-143. DOI: <https://doi.org/10.1080/08109028.2018.1443619>.

11. Domingo R. The Law of Property in Ancient Roman Law. *SSRN Electronic Journal*. Universidad de Navarra, 2017. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.2984869>.

12. The Statute of Anne. Avalon Project. URL : https://avalon.law.yale.edu/18th_century/anne_1710.asp

13. Rose M. The Author as Proprietor: Donaldson v. Becket and the Genealogy of Modern Authorship. *University of California Press*. 2011. No. 23 (Summer, 1988). Pp. 51-85 (35 pages). DOI : <https://doi.org/10.2307/2928566>. URL : <http://oldemc.english.ucsb.edu/emc-courses/novel-mediation-s2011/novel-mediation/Articles/MarkRose.Representations.AuthorsasProprietors.1988.pdf>.

14. Digital Millennium Copyright Act. Washington: 105th Congress Public Law 304 From the U.S. Government Printing Office, 1998. URL : <https://www.congress.gov/105/plaws/publ304/PLAW-105publ304.pdf>.

15. On the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society: Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001. URL : <http://data.europa.eu/eli/dir/2001/29/oj>.

16. Laying down rules on the exercise of copyright and related rights applicable to certain online transmissions of broadcasting organisations and retransmissions of television and radio programmes, and amending Council Directive 93/83/EEC: Directive (EU) 2019/ 789 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019. URL : <http://data.europa.eu/eli/dir/2019/789/oj>.

17. On copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC: Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019. URL : <http://data.europa.eu/eli/dir/2019/790/oj>.

18. On certain permitted uses of certain works and other subject matter protected by copyright and related rights for the benefit of persons who are blind, visually impaired or otherwise print-disabled and amending Directive 2001/29/EC on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society Directive (EU) 2017/1564 of the European Parliament and of the Council. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2017/1564/oj>.

19. On cross-border portability of online content services in the internal market: Regulation (EU) 2017/1128 of the European Parliament and of the Council of 14 June 2017. URL : <http://data.europa.eu/eli/reg/2017/1128/oj>

20. Amending Directive 2006/116/EC on the term of protection of copyright and certain related rights: Directive 2011/77/EU of the European Parliament and of the Council of 27 September 2011. URL : <http://data.europa.eu/eli/dir/2011/77/oj>.

21. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 2023, № 57. Дата оновлення: 15.04.2023. Київ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>. (дата звернення: 15.04.2024).

22. Рекомендації для учасників процесу створення та використання аудіовізуальних творів і виконань. Міністерство економіки України. URL : [RekomendatsiiDliaUchasnikivProtsesuStvorenniaTaVikoristannia](https://rekomendatsii.dlia.uchasnikiv.protsesustvorennia.ta.vikoristannia) (дата звернення: 08.04.2024).

23. Огляд практики Верховного Суду у спрах щодо захисту прав інтелектуальної власності (окремі питання). Рішення, внесені до ЄДРСР за січень 2019 року – березень 2021 року / упоряд. правове управління (П) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду. Київ, 2020. 54 с. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/intel_vlasnist_27_05_2021.pdf. (дата звернення: 17.05.2024).

24. Кримінальний кодекс України: Закон України від 2001, 2341-III. Київ: *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 17.05.2024)

25. Copyrights: United States Code. Government Publishing Office. URL : <https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2011-title17/html/USCODE-2011-title17.htm> (дата звернення: 12.05.2024)

References:

1. Semenenko, V. (2020) Osoblyvosti pravovoi okhorony muzychnykh tvoriv, spetsialno stvorenykh dlia audiovizualnogo tvoriv: natsionalna ta inozemna praktyka. *Aktualni problemy pravoznastva – Actual problems of jurisprudence*, 105-112. DOI: <https://doi.org/10.35774/app2020.02.105>. [in Ukrainian].

2. Solonchuk, I. V., Melnyk, V. V. (2022) Problemy zakhystu avtorskoho prava v Interneti. *Pravova pozytsiia – Legal position*, issue 3 (36). DOI : <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2022-3.9>. [in Ukrainian].

3. Shust, N. B., Drobovych, T. N., Melnyk, P. M. (2016) Osoblyvosti pravovoho statusu sub'iektiv avtorskoho prava na audiovizualnyi tvor. *Yurydychnyi visnyk – Legal Bulletin*, issue 3 (40). N. p. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2016_3_21. [in Ukrainian].

4. Lubchuk, O. (2019) Sub'iekty prav intelektualnoi vlasnosti na audiovizualnyi tvor. *Tsivilne pravo i protses – Civil law and process*, issue 5. DOI : <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.5.06>. [in Ukrainian].

5. Lubchuk, O. (2019) Poniattia ta oznaky audiovizualnogo tvoriv yak ob'ekta prava intelektualnoi vlasnosti. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya yurydychna - Bulletin of Lviv University. Legal series*, issue 68, 222-230. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vla.2019.68.222>. [in Ukrainian].

6. Kpengwa, I. (2022) A brief history of intellectual property rights. N. p. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/brief-history-intellectual-property-rights-imoter-kpengwa/>. [in English].

7. Anthon, Ch. (1851) A classical dictionary, containing an account of the principal proper names mentioned in ancient authors and intended to elucidate all the important points connected with geography, history, biography, mythology, and fine arts of the Greeks and Romans. Together with an account of coins, weights, and measures, with tabular values of the same: Classical dictionaries. New York : Harper & Bros. URL : <https://archive.org/details/classicaldiction00anth/mode/2up>. [in English].

8. Hovenkamp, Herbert J. (2016) The Emergence of Classical American Patent Law. *All Faculty Scholarship*. URL : https://scholarship.law.upenn.edu/faculty_scholarship/1799. [in English].

9. Lemley, M. A. (2005) Property, Intellectual Property, and Free Riding. *Texas Law Review*. Vol. 83. 1031 p. URL : <https://ssrn.com/abstract=582602>. [in English].

10. Witty, M. (2018) Athenaeus describes the most ancient intellectual property. *Prometheus*. P. 137-143. DOI : <https://doi.org/110.1080/08109028.2018.1443619>. [in English].

11. Domingo, R. (2017) The Law of Property in Ancient Roman Law. *SSRN Electronic Journal. Universidad de Navarra*. N. p. DOI : <https://doi.org/10.2139/ssrn.2984869>. [in English].

12. The Statute of Anne. Avalon Project. N. d. N. p. URL : https://avalon.law.yale.edu/18th_century/anne_1710.asp. [in English].

13. Rose, M. (2011) The Author as Proprietor: Donaldson v. Becket and the Genealogy of Modern Authorship. *University of California Press*. No. 23 (Summer, 1988). P. 51-85 (35 pages). DOI : <https://doi.org/10.2307/2928566>. URL : http://oldemc.english.ucsb.edu/emc-courses/novel-mediation-s2011/novel-mediation/Articles/MarkRose.Representations_AuthorsasProprietors.1988.pdf. [in English].

14. Digital Millennium Copyright Act. (1998) Washington: 105th Congress Public Law 304 From the U.S. Government Printing Office. N. p. URL : <https://www.congress.gov/105/plaws/publ304/PLAW-105publ304.pdf>. [in English].

15. On the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society: Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001. URL : <http://data.europa.eu/eli/dir/2001/29/oj>. (2001) N. p. [in English].

16. Laying down rules on the exercise of copyright and related rights applicable to certain online transmissions of broadcasting organisations and retransmissions of television and radio programmes, and amending Council Directive 93/83/EEC: Directive (EU) 2019/789 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019. (2019) N. p. URL : <http://data.europa.eu/eli/dir/2019/789/oj>. [in English].

17. On copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC: Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019. (2019) N. p. URL : <http://data.europa.eu/eli/dir/2019/790/oj>. [in English].

18. On certain permitted uses of certain works and other subject matter protected by copyright and related rights for the benefit of persons who are blind, visually impaired or otherwise print-disabled and amending Directive 2001/29/EC on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society Directive (EU) 2017/1564 of the European Parliament and of the Council. N. d. N. URL : <http://data.europa.eu/eli/dir/2017/1564/oj>. [in English].

19. On cross-border portability of online content services in the internal market: Regulation (EU) 2017/1128 of the European Parliament and of the Council of 14 June 2017. (2017) N. p. URL : <http://data.europa.eu/eli/reg/2017/1128/oj>. [in English].

20. Amending Directive 2006/116/EC on the term of protection of copyright and certain related rights: Directive 2011/77/EU of the European Parliament and of the Council of 27 September 2011. (2011) N. p. URL : <http://data.europa.eu/eli/dir/2011/77/oj>. [in English].

21. Pro avtorske pravo i sumizhni prava: Zakon Ukrainy vid 2023 № 57. (2023) Kyiv. N. p. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>. [in Ukrainian].

22. Rekomendatsii dlia uchasnykiv protsesu stvorennia ta vykorystannia audiovizualnykh tvoriv i vykonan. Ministerstvo ekonomiky Ukrainy. N. d. N. p. URL : <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=8339bc5d-edba-4a26-b7ad-a4970614628e&title=RekomendatsiiDliaUchasnykivProtsesuStvorenniaTaVikoristannia>. [in Ukrainian].

23. Ohliad praktyky Verkhovnoho Sudu u sporakh shchodo zakhystu prav intelektualnoi vlasnosti (okremi pytannia). (2020) Rishennia, vneseni do YeDRSR za sichen 2019 roku – bezhen 2021 roku / uporiad. pravove upravlinnia (II) departamentu anality chnoi ta pravovoi roboty aparatu Verkhovnoho Sudu. Kyiv. N. p. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folderfor_uploads/supreme/intel_vlasnist_27_05_2021.pdf. [in Ukrainian].

24. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 2001 No 2341-III. (2001) Kyiv. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. N. p. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. [in Ukrainian].

25. Copyrights: United States Code. Government Publishing Office. N. d. N. p. URL : <https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2011-title17/html/USCODE-2011-title17.htm> [in English].

Стаття надійшла до редколегії 18.05.2024

Saibekov M., Doctor of philosophy, Head of audiovisual techniques Department, Luhansk Taras Shevchenko National University (Poltava, Ukraine)

Pidpalyi R., Lecturer of audiovisual techniques department, Luhansk Taras Shevchenko National University (Poltava, Ukraine)

PROTECTION OF PERSONAL IMMORTAL AND PROPERTY COPYRIGHTS ON WORKS IN THE AUDIOVISUAL ARTS AND PRODUCTION IN RETROSPECT: HISTORICAL AND LEGAL ASPECT

This article explores the protection of works in the field of audiovisual art and production, including its historical and legal aspects. The evolution of legislation is examined in detail, starting from the early stages of the development of human creativity, and ending with modern trends in legal regulation in the media sphere. The issues of formation of legal mechanisms in the field of media, including the adoption of international conventions and agreements, as well as national laws and regulations, have been studied. So, this article examines the problem of protecting works in audiovisual art and production from a historical and legal aspect. The key stages in the development of legislation are considered, from the origins of the phenomenon of intellectual property protection to modern mechanisms for copyright protection. The current challenges faced by legislators and creators in the media sphere, as well as ways to solve these problems, are identified. Both historical and modern legal mechanisms for protecting copyright in audiovisual works in international and domestic lawmaking are described. National and international judicial practices in the protection of audiovisual works in retrospect and in modern times are considered.

Thanks to an integrated approach, the article creates the basis for further research in the field of copyright protection in the field of audiovisual arts and production. Overall, this study contributes to the understanding of the historical context and contemporary challenges in the legal protection of audiovisual works.

Keywords: audiovisual work, audiovisual art and production, copyright, intellectual property, media sphere.